

TÜRK LÂLESİ

Prof.Dr. Turhan BAYTOP*

Türklerin dünyaya tanıttığı lâle, kültürümüzde önemli yer tutan bir bitkidir. Süsleme sanatında ve özellikle şiirde, bu güzel bitki çok işlenmiş, edebiyat tarihimizde bir döneme adını vermiştir.

Tulipa agenensis, Antakya, Şenköy, 1000 m.

Hahda lâle, Lâdik hahsı.

Lâle, vatanı Orta Asya'nın bozkır ve dağları olan, soğanlı, çok yıllık, otsu ve gösterişli çiçekli bir bitkidir. Bu bitki Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ile önem kazanmıştır. Daha önceleri Anadolu topraklarında yaşamış olan Hititler, Romalılar ve Bizanslılar lâleyi tanımıyorlardı. Bu topluluklardan kalan eserlerde lâle ile ilgili hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

Anadolu'da, Selçuklular döneminden itibaren, lâle süsleme motifi olarak halı, bakır eşya ve çinilerde geniş bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu'da şiirlerinde lâleden bahseden ilk şair ünlü dü-

İstanbul lâlesi, İbrahim Bey Al'ı.

Çinide lâle, İstanbul, Rüstem Paşa camii.

şünür Mevlânâ Celâleddin-i Rumi olmuştur. Bu şairin Divan'ı ve Rubâileri'nde lâle ile ilgili pek çok mısra bulunmaktadır. Bir örnek verelim:

"Bir göz ki bakışı o güle lâleye dönmüştür".

Osmanlı İmparatorluğu'nun XVII. ve XVIII. yüzyıllarında lâle süs bitkisi ve süsleme motif olarak çok

* İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi.

Tulipa mucronata, Erzurum, Oltu civarı.

Tulipa kaghyzmanica, Kağızman, Haznedar köyü civarı.

Tulipa hunilis, Van, Bahçesaray, 2800 m.

büyük bir önem kazanmıştır. Sultan Ahmed III'ün saltanatının son yıllarında bu ilgi doruk noktasına çıkmıştır. Bu nedenle de bazı tarihçiler bu dönemi "Lâle devri" olarak isimlendirmişlerdir.

Bu dönemde lâle yetiştiricileri İstanbul'da, seçme veya melezleme yoluyla, özel bir lâle formu elde etmişlerdir. "İstanbul lâlesi" olarak isimlendirdiğimiz bu lâle formu, çiçeğinin baden biçiminde ve çiçek parçalarının tığ gibi sivri ve ince olması ile, "Kaba lâle" denen ve bugün bahçe ve parklarda yetiştirilen lâle formlarından kolaylıkla ayrılabilir. İstanbullu lâle yetiştiricileri 1500 kadar "İstanbul lâlesi" formu elde edip isimlendirmişlerdir. Bu lâle çeşitleri zamanla tamamen ortadan kalkmıştır.

Avrupa'ya lâle İstanbul'dan gitmiştir. Sultan Süleyman döneminde, Avusturya büyükelçisi olarak İstanbul'a gelmiş olan, O.G.Busbecq bu bitkiyi tanıtmış "*Tulipa*" olarak isimlendirmiş ve memleketine dönüşünde lâle soğan ve tohumlarını Avrupa'ya götürmüştür. Bu tohumlardan yetiştirilen bitkilerden ilki 1959 yılının ilkbaharında Augsburg(Almanya)'da Herwart'ın ünlü bahçesinde çiçek açmıştır. Conrad Gesner bu bitkiyi incelemiş ve 1561 yılında, resmi ile bir-

Tulipa aleppensis, Urfa, Karabahçe köyü civarı, 1200 m.

Tulipa saxatilis, Muğla, Marmaris, Taşlıca köyü civarı.

likte, *Tulipa turcarum* (Türk lâlesi) olarak yayınlamıştır. Bu lâle bugün Avrupa'da süs bitkisi olarak yetiştirilen bahçe lâlesi çeşitlerinin kökenini oluşturmuştur.

Türkiye'de 20 kadar *Tulipa* (lâle) türünün yabani olarak yetiştiği bilinmektedir. Bu türler çiçek rengi ve şekli, çiçek parçalarının dip kısmında leke bulunup bulunmaması, lekenin şekli ve büyüklüğü, lekenin etrafında sarı renkli bir şerit olup olmadığı, filamentlerin dip kısmının tüylü olup olmadığı ve soğan kabuğunun iç kısmının sık veya seyrek tüylü olması gibi özelliklere dayanılarak birbirlerinden ayrılabilir.

Dağda en kestirme yol, tepeden tepededir; fakat onun için uzun ayak ister.

Nietzsche